

Posudek oponenta na bakalářskou práci

Tereza Janková, *Platónova etika ctností – perspektiva Charlese H. Kahna*

Záměr a charakter předložené práce:

Autorka se soustředí na problematiku ctností v Platónově díle a jejím záměrem je oproti tradičním interpretacím podat za využití studie Ch. H. Kahna netradiční perspektivu této problematiky.

Práce se nejdříve věnuje etice z širší historické a společenské perspektivy a nabízí tradiční pohled na Platónovo etické učení a z části také na jeho ontologickou nauku. Tradiční přístup je předběžně konfrontován s netradiční Kahnovou perspektivou. – Druhá část práce se věnuje vybraným Platónovým dialogům. Vychází se přitom ze srovnání dvou pohledů na Platónovo myšlení, z pohledu unitářského, zastávající Platónovu jednotu myšlení v jeho dialozích, a pohledu vývojového, který se snaží v rozmanitosti Platónových dialogů vidět vývoj jeho myšlení. Vůči tomuto tradičnímu schématu přebírá autorka Kahnovu modifikaci unitářského přístupu, která se stává klíčem výběru dialogů a jejich výkladů. – Třetí část práce pak rozebírá témata dialogů a z nich vyvstávající problematiku ctnosti, a to z Kahnovy perspektivy. – Závěr práce představuje především otázku učitelnosti ctnosti, jednotu ctností a problematiku akrasie. Na tyto otázky shledává autorka odpověď především v Platónově *Ústavě*.

Komentář k celkovému naplnění záměru:

Práce je po stylistické stránce napsána na velmi vysoké úrovni. Ohledně formálních náležitostí by se mohlo vytknout jen několik drobností týkajících se jednoty a jednoznačnosti odkazů, zvl. na antické autory. Z pedagogického hlediska lze konstatovat, že při psaní práce se autorka ohledně problematiky platónských textů určitě něčemu naučila. Předložený text splňuje požadavky úspěšné bakalářské práce v rámci univerzálnějšího humanitního studia.

Přesto mám řadu poznámek a kritických výhrad.

Předně bych poznamenal, že by bylo dobré, kdyby součástí úvodu práce byla rozvaha nad tím, jak vůbec a nakolik adekvátně jsme s to mluvit o Platónově filosofii. Čili doporučil bych rozvahu nad možnostmi a mezemi našeho rozumění a interpretace textů. Tím by se také pro čtenáře zpřesnila pozice, ze které autorka svůj výklad vede.

Dále by bylo prospěšné, kdyby se autorka více věnovala i dějinnému kontextu vzniku antické polis, proměněm sebe-porozumění člověka (např. ohledně *areté*) a počátku filosofie. Když totiž ve svých výkladech zajde do těchto souvislostí, vyjdou z toho velmi zjednodušující, schematizující a místy až naivní výklady s pozitivistickým nádechem.

S tím souvisí i autorčin výběr výkladové literatury, který nepovažuji za šťastný (autorka se obrací především na J. Popelovou [1948] a A. Anzenbachera), zvláště když u nás vychází řada fundovaných studií zahraničních i českých autorů.

Autorčiny výklady Platónových dialogů jsou v podstatě jen krátkými parafrázemi průběhu rozhovorů. Chybí skutečný výklad, který by ukázal, v čem tkví klíčové problémy rozhovorů a proč se nedaří v aporetických dialozích podat odpovědi na vyslovené otázky.

Obdobným způsobem pak autorka referuje i Kahnův přístup. Celkově tak zaniká to, čím je tedy Kahnův přístup ohledně interpretace problematiky ctnostní inovativní vůči tradici. Nejvýraznějším výsledkem pak totiž zůstává to, že aporetické dialogy otevírají problém, na které jiná sada dialogů (a hlavně *Ústava*) podává odpověď, ze které pak lze vytvořit i jakýsi malý katalog Platónova pojetí ctností.

Co se týče shledávaných odpovědí v *Ústavě*, tak autorka vůbec nijak neřeší podmíněčnost, resp. hypotetičnost celé konstrukce obce a spravedlnosti. Obdobně autorka přejímá zcela neproblematicky „Platónovu“ ontologii, kterou představuje na parafrázích podobenství z *Ústavy*. Zatímco uchopení ctností je problém, tak otázka, co vlastně vůbec jsou ideje nebo dobro, problémem není?

Závěr práce přináší shrnutí předchozího postupu, přičemž autorka vyzdvihne propojení etické, ontologické a epistemologické dimenze, kteréžto propojení je nezbytné vidět pro pochopení Platónova pojetí ctností. To je pravda a je to zásadní věc, nicméně hlubší předvedení této souvislosti není však v práci podáno.

Vzhledem k výše naznačeným problémům bych u obhajoby po autorce požadoval, aby zodpověděla následné otázky:

1/ V čem tkví problém klíčové otázky (resp. jak je formulována, čeho se chce doptat a jaká jsou kritéria na formu odpovědi) aporetických dialogů (např. Euthyfrón, Menón, Lachés), že na ni nelze podat odpověď?

2/ Je v některých Platónových textech podána tato odpověď tak, aby splňovala požadovaná kritéria, jež jsou implikována ve formulaci otázky aporetických dialogů?

3/ Co obnáší dialektické umění? Dokázala byste předvést i nějaké příklady?

Celkové hodnocení:

Celkově předloženou práci doporučuji k obhajobě a předběžně hodnotím jako „velmi dobrou“.

V Praze 20. srpna 2015

Mgr. Jaroslav Novotný, Ph.D.

Dílčí poznámky k textu práce:

- V práci zaznamenávám občasný problém s rozlišováním úrovní obecnosti a abstrakce. – Např. když chce autorka mluvit o tom, čím se zabývá etika vůbec, tak už představuje určitý etický koncept („Etika více apeluje na svědomí lidí a uplatňuje se v oblasti vlastního individuálního jednání a rozhodování.“ s. 5 – Zde je již určitý konsept etiky [svědomí, individuální rozhodování]; etika je však spíše vědomým promyšlením otázky, „jak jednat co nejlépe?“ [res. „jak být co nejlepším člověkem?“]; zda sem patří svědomí, individuální rozhodování apod., to je už jednou z možných odpovědí na tuto základní otázku etiky; navíc úvodní výklady pak nekorespondují s tím, jak autorka přebírá pojem etiky např. od Sokola).
- Dále v práci zaznamenávám, že autorka má tendenci mluvit o dějinném začátku filosofie z jakési pozitivistické pozice, která jednak vkládá do sledované tematiky motiv pokroku (s. 5) a jednak chápe filosofii jako určitý vědní obor, který se určuje záměrným zájmem o nějaké téma. Cit.: „Jedním ze zájmů lidí milovných moudrosti byla také otázka po způsobu lidského života a jednání.“ (s. 5; srov. totéž dále i na s. 8 a 9) – To vyznívá tak, že tu je nejdříve filosofie, která si vybírá ta či ona zajímavá témata, mj. i etiku. Není to však obráceně? Co když základní otázka etiky (jak co nejlépe žít, jak žít šťastně) je něco, co vůbec myšlení filosofie podněcuje.
- Cit.: „... To je dnešní pohled na etiku.“ (s. 8) To je ovšem už pohled Aristotelův.
- „Avšak již sám řecký původ slova etika napovídá, že značný rozvoj etického myšlení proběhl právě ve starověkém Řecku.“ (s. 8) – Původ slov v dnešních jazycích (např. slovo „etika“ z pův. řeckého ETHOS), nemůže ukazovat na to, že v nějakém historickém období došlo k nějakému progresu. – Jde o nezdůvodněná (resp. chybně odůvodňovaná) vyvozování.
- Patrně chybí i potřený historický přehled ohledně vzniku antické polis, protože některé výklady jsou nesmírně zjednodušující. (např. s. 8, 9)
- Řada zjednodušení (např. s. 9) je dána i volbou výkladové literatury (např. Popelová, 1948). Proč autorka použila právě tuto, když dnes máme k dispozici řadu jak cizích, tak domácích studií a interpretací, které se týkají zrodu antické obce, přerodu *areté* a dalších klíčových motivů řeckého života. – Pod vedením zvolených výkladů to vypadá tak, že homérská *areté* = svalovec oblíbený u bohů, kdežto nová *areté* = filosof.
- Úvahy o překladu slova *areté* (s. 10) postrádají právě již zmíněný dějinný kontext. *Areté* není jednoduše jen zdatnost (dispozice, resp. její naplňování) nebo ctnost, ale obnáší v sobě právě ono vynikání a zaskvění se, které zviditelňuje a posouvá do popředí. Toto pojetí pak bytostně souvisí s řeckým předfilosofickým chápáním života a skutečnosti vůbec: být živ = vidět a být viděn. A to pak souvisí i s agonální povahou řeckého společenského života a samozřejmě i s chápáním vztahu člověka a bohů. – *Areté* pak také původně nebyla spojena s dobrotou (odpovídající naplňování svého účelu či úkolu), nýbrž s krásou (se zaskvěním, zazařením).
- Značné zjednodušování, které je dáno použitou výkladovou či učebnicovou literaturou (např. Anzenbacher), viz např. s. 11, 13 na výkladu ctností u Platóna a Aristotela. – Navíc není jasné, proč jsou tam tyto výklady uvedeny, když se pak ukazuje, že to tak u Platóna není? (s. 11)
- Zatímco tematika ctností je problematická, tak tematika idejí NE? (s. 12)
- Ontologická problematika se především opírá o *Ústavu* (s. 13 aj.). Avšak ontologická tematika a motiv idejí není bezproblémový. Srov. zvl. *Sofisté* nebo *Parmenidés*. Ústava je pak spíše jen určitou hypotetickou konstrukcí a jako taková je i podávána.
- Divný přechod mezi 1. a 2. částí: nejdříve se vyloží na základě zjednodušujícího a schematického učebního textu motiv ctnostní u Platóna, a pak teprve se přistoupí k vlastnímu výkladu dialogů. Nejlepší by bylo to první vynechat.
- Aporetické dialogy mají otevírat problém pro odpověď z *Ústavy*. (s. 19) Přináší však *Ústava* opravdu odpověď ve smyslu definitivní a evidentní nauky? Nejde o velký komplex hypotetické konstrukce, která stojí a padá minimálně se dvěma skupinami předpokladů. – 1.

Ve druhé knize je bez kritické diskuse přijata řada předpokladů, z nichž se konstruuje spravedlivá obec; 2. v šesté a sedmé knize se rozvíjí podmínka (poznání dobra, resp. dobro samo), které poskytuje založení a odůvodnění celé konstrukci *Ústavy* (a to znamená i zpětně odůvodňuje část přijatých předpokladů ve druhé knize). Můžeme však považovat toto rozsáhlé představení *umění myslet z hypotézy* za definitivní odpověď?

- Při výkladů základních motivů vybraných dialogů (s. 21 n.) by bylo zapotřebí nejen ukázat, že končí bez odpovědi na vznesenou otázku, ale bylo by třeba se důkladněji podívat i na to, proč se tu odpověď nepodařilo podat. Autorka se více zaměřuje na předestření chybných definic, než na způsob položení otázky. A přitom stojí za úvahu, zda problém s odpověďmi netkví právě v otázce samé, resp. ve zvláštním způsobu myšlení, z něhož takovýto způsob tázání vyvěrá (zvl. viz dialog *Euthyfrón*, první část dialogu *Menón* aj.). Lze na způsob otázky „co je to ... samo?“ vůbec odpovědět tak, aby se naplnila kritéria odpovědi, implikovaná v otázce (to *jedno*, *vždy se sebou totožné* ...)? Najdeme takovou odpověď někde v Platónových textech?

- V dialogu *Menón* je kromě motivu rozpomenutí předvedena i další možnost, jak vyjít z aporetické situace, a tou je umění myslet z předpokladu (hypotézy). Ta stojí též za povšimnutí, neboť jde o jeden z klíčových prvků dialektického umění a je uplatněn v řadě dialogů na různých rovinách.

- „Sofistickou hru řeči a proti-řeči nahrazuje harmonické vykládání, které je povětšinou ve shodě všech rozmlouvajících.“ (s. 29) Tak jednoduché to není, neboť v rozhoru je řada ironických míst a narážek, postava Sókrata mluví s každým partnerem jinak podle jejich intelektuálních schopností a neobejde se to bez ironizujících poznámek. Rozhodně nejde jen o bezbarvé povídání, kdy se všichni shodnou.

- Ohledně interpretace vybraných pasáží *Ústavy* platí to, co jsem již zmiňoval výše. Autorka stručně parafrázuje požadavky na spravedlivou obec i jedince, avšak nevšímá si přijatých předpokladů, s nimiž stojí a padá celá konstrukce obce a spravedlnosti. Toto podle mne jedno z největších úskalí *Ústavy* nechává bez povšimnutí a přejímá hypotetické konstrukce jako dané odpovědi na otázky otevřené a v aporetických dialozích a vytváří jakýsi malý katalog ctností.

- Obecným rysem autorčiných výkladů dialogů je to, že se vyčerpávají parafrází klíčových motivů, které však zůstanou bez interpretace či zproblematizování. Parafráze jsou sice (relativně ke své stručnosti) *správné*, avšak nikam nás neposunou při sledování ústředního tématu ctností.

- Např. když se dostaneme v parafrázích *Ústavy* k motivu dialektiky, tak by stálo za to vyložit, co všechno toto umění obnáší.

- Ve třetí části práce se představuje Kahnův přístup. Jde však o jakési ještě kratší parafráze Kahnových krátkých parafrází dialogů. Nepřináší žádný nový pohled, nýbrž jen jakýsi souhrn již řečeného.

- Mj. se zdá, že autorka také nějak divně zachází se termínem *techné* (s. 38). „Ačkoli je profese *techné* již stará a svým způsobem tradiční, jako např. profese básníků, muzikantů, či atletů, Prótagorás z ní dělá profesi novou, profesi učení moudrosti.“ *Techné* = *odborná činnost* (*profese*) doprovázená příslušným věděním a způsobem řeči. Chce se asi říci, že Prótagorás vytváří nový obor (novou *techné*), a to řečnictví.